

Tussen kazerne en universiteit

Militair-academische vorming: divergeren of convergeren?

dr. R. Moelker*

prof. dr. G. Caforio – brigade-generaal b.d.*

Eene instelling bestemd, niet om een soort van krijgsmachines te vormen, maar ons officieren, aanvoerders te schenken, die door intellectueel gehalte en hooge ontwikkeling weten te vergoeden hetgeen ons land aan materiële magt te kort komt.

Thorbecke

(Handelingen 1866-67, p. 1132)

Inleiding

Divergeren of convergeren?

In dit artikel worden twaalf militaire academies uit evenzoveel landen met elkaar vergeleken. In de kern zijn de twaalf academies, hoewel zij zeer verschillend zijn, goed vergelijkbaar. Ze delen immers als doelstelling het opleiden en vormen van officieren en het vormgeven van een professioneel officierskorps en worstelen, gezien deze doelstelling, met problemen die ook voor de

Koninklijke Militaire Academie niet onbekend zijn.

De kern van het probleem is het vinden van een antwoord op de vraag of een militaire academie geënt moet zijn op het kazernesysteem of op de organisatieblauwdruk van de universiteit. De vraag is of militaire academies moeten divergeren of convergeren? Moeten zij zoveel mogelijk afwijken van de opleidingsinstellingen zoals wij die in de burgersamenleving kennen en zoveel mogelijk op militaire leest geschoeid zijn?

Als men zou kiezen voor een bevestigend antwoord dan divergeert men van de samenleving en kiest men voor een opleidingsmodel binnen een kazernecontext. Precies de tegenovergestelde keuze maakt men wanneer men zoveel mogelijk poogt aan te sluiten bij de civiele universiteiten. In dat geval probeert men te convergeren en streeft men een situatie van gelijkvormigheid met de civiele onderwijssector na.

De vraag in hoeverre het militair-wetenschappelijk onderwijs mag of moet divergeren of convergeren, is in feite een verbijzondering van de meer algemene vraag in hoeverre de krijgsmacht mag afwijken van de burgersamenleving. Zo vroeg de Franse Saint-Cyr-wetenschapper Boëne¹ zich in 1990 af hoe uniek de krijgsmacht mag zijn!

Het gaat in dit artikel om de vergelijking tussen Europese academies, maar omdat Nederlandse lezers toch altijd de Koninklijke Militaire Academie² als referentiepunt zullen hebben, start het betoog vanuit de Nederlandse situatie. Vervolgens bespreken we kort de opzet van de internationaal vergelijkende studie. Daarna worden de resultaten van de studie gepresenteerd. Het artikel sluit af met een uitnodiging tot discussie.

De Koninklijke Militaire Academie als startpunt

Er zijn heel goede redenen aan te geven waarom men in het verleden gekozen heeft voor een enigszins divergerend onderwijsmodel voor de KMA. Men koos in de tijd van Thorbecke³ bewust voor een model tussen kazerne en universiteit omdat met een dergelijk hybride opleidingsmodel doelstellingen realiseerbaar werden die bepaalde voordelen opleverden.

De huidige doelstelling van de KMA pretendeert die voordelen overigens nog steeds te realiseren. Volgens het *mission statement* van de KMA is de

* Brigade-generaal b.d. G. Caforio is vredesrechter te Pisa, Italië, en voorzitter van 'Research Committee 01 Armed Forces and society and conflict resolution', dr. R. Moelker is als docent militaire bedrijfskunde verbonden aan de Koninklijke Militaire Academie. Dit artikel is gebaseerd op het boek Caforio, G. (ed.) (2000) *The European Officer: A comparative view on selection and education*. Pisa: Edizioni ETS. In dit boek doen diverse onderzoekers verslag van de stand van zaken op hun nationale militaire academie. Het boek is via de uitgever of via dr. R. Moelker (KMA, Kasteelplein 10, Breda; r.moelker@mindef.nl) te bestellen. De

auteurs danken de redactie voor de opbouwende kritiek op een eerdere versie van dit artikel.

¹ Boëne, B. (1990) 'How unique should the military be?' *Arch. Europ. Sociology*, vol 31, 3-59.

² Lezers uit de hoek van de Koninklijke Marine zullen uiteraard aan het Koninklijke Instituut voor de Marine denken.

³ Met de verwijzing naar Thorbecke wordt gerefereerd aan de Akademiewet van 1869. Deze wet betekende een belangrijke vernieuwing in het onderwijs aan de in 1828 opgerichte KMA.

KMA het instituut waar mannen en vrouwen worden opgeleid tot en gevormd als officier van de Koninklijke Land- en Luchtmacht om leiding te kunnen geven in een dynamische, nationaal en internationaal optredende, defensieorganisatie.

Gedurende de driejarige KMA-I opleiding is de opleiding gebaseerd op drie verstrengelde pijlers: de militaire opleiding; wetenschappelijke studie van en onderzoek naar de militaire bedrijfskunde; en de persoons- en groepsvorming.

Om synergie te bereiken uit deze verstrengeling van militaire, academische en persoons- en groepsvorming is het onderwijs in de eerste drie jaren georganiseerd binnen internaatverband. Het voordeel hiervan is het veronderstelde positieve effect op de persoons- en groepsvorming.

De opleiding

Alle basisopleidingen van de KMA beginnen met een militaire training. Deze opleiding duurt circa vijf maanden (in 2001: 27 weken) en wordt verzorgd door de Afdeling Militaire Opleiding en Vorming. Naast de basisvaardigheden van het militaire beroep (exercitie-, wapenlessen, bivak, zelfhulp, kameradenhulp, enzovoort) staan leidinggeven, commandovoering en fysieke en mentale training centraal.

In het toekomstige onderwijsmodel (2001) zal deze algemene kaderoplei-

ding worden uitgebouwd tot een algemene luitenantopleiding. Na deze militaire basis wordt de KMA-I opleiding vervolgd met modules in de militaire bedrijfskunde. Deze academische fase neemt ongeveer twee tot twee-en-half jaar in beslag. Het laatste halve jaar van de driejarige KMA-I opleiding is gewijd aan de vaktechnische opleiding ten behoeve van het eigen wapen/dienstvak (uiteraard ook gedifferentieerd naar land- en luchtmacht).

Na een periode van ongeveer twee jaar functievervulling vervolgt de jonge officier zijn academische opleiding in KMA-II (ongeveer 1-1,5 jaar). In het toekomstige onderwijsmodel zullen voor het BOT-personeel KMA-I en KMA-II op elkaar aangesloten worden. Het BBT-personeel zal dan een opleiding van ongeveer een jaar volgen. Aangezien de contouren van dit nieuwe model nog maar heel recent geschetst zijn en zij ten tijde van het onderzoek voor dit artikel nog niet bekend waren, zullen wij niet ingaan op deze onderwijsveranderingen.

Het opleiden in internaatverband heeft naast het genoemde voordeel van de vorming ook het voordeel dat het een sociaal netwerk creëert waar officieren later in hun carrière op kunnen terugvallen.⁴ Cadetten kennen op persoonlijke wijze mensen uit een paar jaar onder en boven het eigen jaar en zijn bovendien geïncorporeerd in een korps-familie, een systeem dat

uitdijt tot een complete familiestamboom.

Afkomst van de cadetten

Sociologisch gezien is de positieve functie van een opleidingssysteem tussen kazerne en universiteit gelegen in de eliteformatie.⁵ Van oudsher werden officieren gerecruteerd uit de adel. Kort na de Tweede Wereldoorlog was 1-2 procent van de cadetten afkomstig uit arbeidersgezinnen, ongeveer 38 procent kwam uit de middenklasse, 38 procent kwam uit de maatschappelijke elite (de overigen kwamen uit militaire families). In 1995 is dat beeld geheel veranderd ten gunste van recrutering uit de middenklasse (59 procent). 17 Procent komt uit een arbeidersgezin. Nog slechts 14 procent van de cadetten komt uit de hoogste maatschappelijke laag.⁶ Omdat cadetten tot de leidinggevende elite van de officieren moeten gaan behoren, dienen zij gesocialiseerd te worden binnen de waarden, normen en tradities van het officierskorps.⁷ Het is immers niet meer vanzelfsprekend dat zij deze waarden en normen van huis uit hebben meegekregen.

'Totale institutie'

Om te kunnen bijdragen aan de elitevorming of, met andere woorden, aan de creatie van een professioneel officierskorps, bedient de KMA zich van de formule van de totale institutie.⁸ Internaten, kazernes, schepen, ziekenhuizen, kloosters, gevangenissen, psychiatrische inrichtingen hebben met elkaar gemeen dat zij afgezonderd zijn van de buitenwereld. Op de KMA wordt de afzondering fysiek benadrukt door de gracht om het terrein. De afstand tussen staf en cadetten is veel groter dan de afstand tussen docenten en studenten aan een universiteit.

Er bestaat een, in vergelijking met universiteiten, vrij strak regime waarbij alle activiteiten in de tijd ingeroosterd zijn. Cadetten hebben maar een beperkt privé-leven omdat zij intern leven en werken en omdat de sociale controle (ook onderling) zeer sterk is.

⁴ Bram Stermerdink schreef in 1998 heel onderhoudend over dit 'old boys' netwerk; Stermerdink, B. (1998) *Jonkers, 170 jaar Koninklijke Militaire Academie*. Uitgeverij Balans, p. 179-180.

⁵ Hessen, J.S. van (1965) 'Elitevorming door apartheid - een historisch-sociologische analyse'. In: J.A.A. Van Doorn (red.) *Beroepsvorming in internaatverband*. Rotterdam: UPR.

⁶ Moelker, R. & J. Soeters (1998) 'Democratization of recruitment. On the social origin of cadets'. In: G. Caforio (ed.) *The European Cadet: Professional Socialisation in Military Academies*. Baden-baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 121-135.

⁷ Geld, A.M.C. van der (1987) *Individuele en intermenselijke betrekkingen. Een onderzoek*

bij K.M.A. cadetten. Breda: Koninklijke Militaire Academie.

⁸ Verschillende auteurs schreven over het begrip 'totale instituties'. Klassiek is Goffman, E., (1961) 'The characteristics of total institutions'. In: A. Etzioni, *Complex Organizations. A sociological reader*. New York: Nederlandse bijdragen aan de discussie zijn o.a.: Lammers, C.J. (1965) 'Het internaat als sociaal systeem - een functioneel-sociologische analyse'. In: J.A.A. Van Doorn (red.) *Beroepsvorming in internaatverband*. Rotterdam: UPR; Burggraaf schreef in 1988 een proefschrift over het KIM als totale institutie. Burggraaf, W. (1988) *Kennis is macht, karakter is meer*. 's Gravenhage: VUGA Uitgeverij B.V.

Zo bestaan er vele tradities, regels, omgangsvormen en dergelijke waar aan men zich te houden heeft.

In dit opzicht is de KMA in vergelijking met universiteiten te karakteriseren als een totale institutie (uiteraard is de KMA tegenwoordig veel opener dan enkele decennia terug, maar dat doet weinig af aan het argument). Een aantal gedenkboeken illustreert in woord en beeld de opleiding aan de KMA.⁹

Vormingsdoelen

Het totale institutie-karakter draagt dus positief bij aan de vormingsdoelen die bijvoorbeeld in het mission statement van de KMA geformuleerd zijn en bovendien kneedt de KMA cadetten tot leden die passen binnen het officierskorps. Maar er zijn ook nadelen. Zo wordt al heel vroeg in de geschiedenis van de KMA gemopperd op de studiemotivatie van cadetten. Zo schreef de KMA-docent Knoop in 1849 in *De Nieuwe Spectator*:

het moet minder den schijn hebben, van eene kostschool waar men zich ook met de krijgskunst bezig houdt, en het moet meer het voorkomen verkrijgen van eene kazerne waar men zich op de wetenschap toelegt. (...) Eindelijk zouden wij willen, dat de cadets der Militaire Akademie minder onderwijs en meer uit zich zelve

*leerden. (...) Wij zijn dus van oordeel, dat men aan de Militaire Academie, even als bij elke andere inrigting van onderwijs, de stelregel moet volgen: weinig lessen, maar veel studeren.*¹⁰

Het citaat klinkt verrassend actueel. Men treft opmerkingen van precies dezelfde strekking aan in de meest recente onderwijsbeoordelingen, waar de conclusie getrokken wordt dat de cadet door het totale institutiesysteem en de vele tegenstrijdige eisen die aan cadetten gesteld worden, niet het benodigde aantal uren studeert, niet zelfstandig studeert en niet gemotiveerd is voor de studie.¹¹

Studiemotivatie blijkt dus gerelateerd aan de opleidingsstructuur, die zich bevindt tussen kazerne en universiteit. Daarom is het interessant een vergelijking te maken met andere Europese officiersopleidingen.

De internationale studie

Het idee om militaire academies binnen Europa te vergelijken werd geboren binnen de werkgroep 'Military Profession', een werkgroep die al vele publicaties over de militaire professie op zijn naam heeft staan.¹² Het achterliggende idee is dat een professie gestoeld is op zowel het kennisverwervende aspect als het aspect

van vorming tot lid van het officierskorps. Om professionalisering te begrijpen is het daarom belangrijk om de opleidingscontexten in kaart te brengen.¹³ Om dat onderzoeksdoel te verwezenlijken benaderde Caforio twaalf onderzoekers uit twaalf landen met de vraag om aan de hand van een aantal gerichte vragen een schets van hun nationale militaire academie aan te leveren.

De onderzoekers die in dit onderzoek participeerden waren afkomstig uit Bulgarije, Tsjechië, Frankrijk, Duitsland, Griekenland, Italië, Nederland, Polen, Portugal, Zweden, Zwitserland en het Verenigd Koninkrijk.

In elke landenstudie werd antwoord gegeven op de van tevoren vastgestelde vragen. Die vragen hadden betrekking op de vergelijkingsgebieden: de wijze van selectie, de samenstelling van het docentenkorps, het curriculum (de vakken), de verhouding van militaire training en academisch onderwijs in de tijd, de certificatie, en de wijze van socialisatie binnen de academie (in internaatverband of meer als een open universitair systeem).

Uit de antwoorden maakten we op of een bepaalde militaire academie divergeerde van het civiele wetenschappelijke onderwijs, dan wel dat er sprake was van convergentie, dat wil zeggen: gelijkenis met civiele opleidingen.

Resultaten van het onderzoek

Tabel 1 op de volgende pagina geeft een samenvatting van de vergelijkingen. Wanneer een land voor een bepaald aspect in de kolom 'divergent' valt, lijkt het opleidingssysteem voor dat aspect nog het meest op het 'kazernemodel'. Als een land in de kolom 'convergent' valt, lijkt het sterk op een civiele universiteit. We zullen eerst de positie van Nederland bespreken en daarna in het kort de andere landen de revue laten passeren, ook om de contrasten met Nederland duidelijk te maken. →

⁹ Zie o.a. Blok, P. (1989) *Komt Wapenbroeders, Nederlands Zonen. De Koninklijke Militaire Academie een jaar lang belicht*. Den Haag: P/F Publishing B.V.; Klinkert, W. (1998) *100 Jaar Cadettencorps*. Tilburg: Gianotten. Er bestaan ook oudere gedenkboeken die vanwege de anekdotes en de illustraties zeer de moeite waard zijn.

¹⁰ NMS 1849, pp. 599-600, geciteerd bij Aalders, M.H.W. (1997) *Tussen kazerne en universiteit. De discussie over opvoeding en onderwijs aan de Koninklijke Militaire Academie te Breda in de negentiende eeuw*. Nijmegen: GNI, p. 138.

¹¹ Peters, W.S. (1997) *De motivatie gemotiveerd. Een onderzoek naar factoren die van invloed zijn op de studiemotivatie van cadetten aan de Koninklijke Militaire Academie*. Amsterdam: Doctoraalscriptie Vrije Universiteit Amsterdam; Kuipers, H. (1996) *Analyse van vraagstukken op het gebied van studie-*

motivatie bij cadetten van de KMA (niet gepubliceerd, intern paper). Breda: Koninklijke Militaire Academie; Kuipers, H., R.A.L. Richardson, M. Dulfer, Th.W.M. Hoeks, J. Heijnsdijk, L.H.J. Poll, H.J.F. Scheepers, D.E.M. Verweij (1999) *Evaluatie opleidingsmodel '92*. Breda: Koninklijke Militaire Academie.

¹² Deze werkgroep is een subgroep van ERGO-MAS: *European Research Group on Military And Society*. De werkgroep publiceerde onder andere: Caforio, G. & M. Nuciari (1994) *The Officer Profession: Ideal-type*. In: *Current Sociology*, Vol. 42, no. 3, 33-56.

¹³ Voor de kenmerken van een militaire professie, zie Moelker, R. & G. Oosterhuis (1999) 'Méér dan een gewoon beroep'. In: H. Born, R. Moelker & J. Soeters (eds.) *Krijgsmacht en samenleving*. Tilburg: Tilburg University Press.

	DIVERGENT	ITUSSENIN	CONVERGENT
TOPIC			
Selectie	Competitatieve systeem – examens		Interview – testen
	Bg, Pl, Gr, F, I, P, Z, Ts		VK, N, Zw, D
Onderwijzend personeel	Voornamelijk militair		Voornamelijk civiel
	Bg, Pl, VK, Z	P, F	Gr, I, N, Zw, D, Ts
Curriculum	Voornamelijk militaire stof		Voornamelijk civiele stof
	Bg, Pl, Gr, VK, Z, N	F, Zw	I, P, D, Ts
Militaire training en academisch onderwijs	Tegelijkertijd		In tijd van elkaar gescheiden
	Bg, Gr, P, I, VK, Ts	Pl, N	Z, F, Zw, D
Afstuderen	Militaire rang	Studiepunten voor academische graad, maar geen volledige academische titel	Academische graad/titel
	Pl, F, P, Bg	VK (*), N, Z, Gr, Zw	I, Ts, D
Socialisatie binnen de academie	Internaatstelsel – totale institutie		Student
	Pl, Bg, F, Gr, N, VK, I, P	Z, Ts	Zw, D
		(*) 85 procent van de instroom in 1996 was reeds civiel afgestudeerd	
Legenda: Bg = Bulgarije Ts = Tsjechië F = Frankrijk D = Duitsland Gr = Griekenland I = Italië N = Nederland Pl = Polen P = Portugal VK = Verenigd Koninkrijk Z = Zweden Zw = Zwitserland			

Tabel 1 Overzicht van de resultaten van de vergelijkende studie

Voor een meer gedetailleerde beschrijving van de opleidingssystemen verwijzen wij naar het boek 'The European Officer' (Caforio, 2000; zie voetnoot *).

Nederland

Nederland, dat wil zeggen de Koninklijke Militaire Academie, treft men twee keer aan in de kolom 'convergent'. De

selectieprocedure is op psychologische, medische en andere testen en op een interview gebaseerd,¹⁴ en niet op een toelatingsexamen, zoals in Bulgarije, Frankrijk, Tsjechië, enzovoort. De samenstelling van de onderwijzende academische staf is overwegend civiel. De wetenschappelijke staf bestaat uit ongeveer veertig burgers en twintig (vaak gebrevetteerde) officieren.

De KMA is ook twee keer terug te vinden in de kolom 'divergent'. Die positie betreft de aspecten 'curriculum' en 'socialisatie'. Met betrekking tot het curriculum bleek dat de stof die aan de cadetten wordt aangeboden overwegend van militaire aard is. Deze conclusie werd getrokken omdat de stof die in andere academies op het curriculum staat relatief vaker civiel

is, maar ook omdat de academische stof op de KMA sterk militair gekleurd is. 'Bedrijfskunde' heet op de KMA 'militaire bedrijfskunde'. Technische vakken dragen namen als 'vuurkracht' en 'mobiliteit'. De gedragswetenschappen richten zich op gedrag op het gevechtssveld en op personeel bij uitzending.

Militaire inkleuring blijkt uiteraard ook uit vakken als defensie-economie, internationale betrekkingen, militaire geschiedenis of primair militair proces. Cadetten die op de KMA studeren, leven en werken daar in een internaatstelsel. Vanwege dit internaatstelsel kan men stellen dat de socialisatie van KMA-cadetten binnen een totale institutie plaatsvindt. Deze vorm van socialisatie is karakteristiek voor het divergente opleidingsmodel.

Op de twee overige aspecten neemt de KMA een middenpositie in. Op de KMA zijn militaire en academische opleiding niet geheel van elkaar gescheiden. Ook gedurende de periode van academische vorming zijn er 'groene momenten', oefeningen en sportevenementen. Maar het is aan de andere kant weer niet zo dat beide opleidingsvormen geheel gelijktijdig plaatsvinden. Zo zijn de algemene militaire opleiding, de kaderopleiding en de specialistische en vaktechnische opleidingen in tijd gescheiden van het academische onderwijstraject. Wat betreft de zogenaamde civiele waarde van de opleiding: cursisten die met goed gevolg KMA-II afgesloten hebben, hebben 126 studiepunten behaald. Voor een universitaire graad (drs., ing.) zijn 168 studiepunten benodigd. Men heeft dus nog ongeveer anderhalf jaar universitaire studie nodig om naast de rangaanduiding ook een titel te mogen voeren.

¹⁴ Ten behoeve van de hogere vervolgoopleidingen aan het Instituut Defensie Leergangen is ook wel geëxperimenteerd met *assessment centers*, zie Bosch, J. A. Witteveen & M. Morks (1996) Implementatie assessment center: één grote hindernisbaan. In: R. Moelker & M. Born (eds.) *Themanummer HRM bij de krijgsmacht, In-, door- en uitstroom van personeel*. Alphen a/d Rijn: Samsom, No. 6, 95-106.

Bulgarije

Bulgarije is zes keer in de divergente kolom geplaatst en de militaire academies lijken daardoor, vergeleken met de andere academies, nog het meest op een kazernesysteem. Bulgarije bevindt zich in een overgangssituatie, waarbij men het oude 'communistische' systemen probeert om te buigen naar systemen die binnen democratieën gangbaar zijn. Selectie was vroeger afhankelijk van ideologische achtergronden. Het was een voorwaarde om kind van partijleden te zijn. Dit systeem werd in 1991 afgeschaft.

Het niveau van militaire training is hoog. Maar dat heeft ook nadelen. Het Bulgaarse opleidingssysteem is sterk op militaire leest geschoeid en kampt dan ook met het probleem dat de leerstof dominant militair is, waardoor aansluiting met algemene universitaire standaarden niet mogelijk is. De docentenstaf houdt zichzelf in stand (geen nieuw bloed) en faalt bij het doorvoeren van verbeteringen en didactische innovaties. Er is onvoldoende kennis op het gebied van management en groepsleiderschap.

Het militaire onderwijs kent vier niveaus: onderofficiersopleidingen, officiersscholen, militaire academie en generale-stafcursussen. Sergeanten mogen onder bepaalde voorwaarden doorstuderen aan de officiersscholen, maar de kans om door te stromen naar de officiersrangen is klein, omdat de Bulgaarse krijgsmacht af moet slanken.

Bulgarije kent vier verschillende officiersscholen die vierjarige opleidingen aanbieden. Allen die toegelaten willen worden tot de militaire academies moeten een competitief toelatingsexamen (taal, wiskunde en natuurkunde) afleggen. Overigens, ook civiele universiteiten kennen een vergelijkbaar toelatingsexamen. Volgens moeten de kandidaten ook nog een interview met een aannameadviescommissie (*enrollment commission*) doorstaan. Zeer opmerkelijk is dat het bovendien voor burgers mogelijk is om tegen betaling het

militaire onderwijs aan de academie te volgen.

Na vier jaar training krijgt de jonge man of vrouw zijn/haar officiersbul. De training bestaat behalve uit theoretische lessen uit militaire training en praktische vaardigheden. Nu zijn er nog verschillende opleidingsinstituten, maar men wil in 2004 naar een systeem toe waarbij de cadetten na een jaar militaire academie naar een universiteit gestuurd worden om het bachelorsniveau (of zelfs het mastersniveau) te halen. Deze certificering is echter nog maar een recente ontwikkeling en wordt pas geëffectueerd na een aantal onderwijsvernieuwingen. Na de academische studie wordt de opleiding afgerond op een militair college (*war college* te Sofia). De docentenstaven op de militaire academies zijn voor driekwart militair. Van de totale staf van de militaire scholen (1227 mensen) zijn 136 personen gepromoveerd en dragen dus de titel doctor. De levensomstandigheden op de militaire academies zijn te typeren als een kazernemodel.

Polen

Ook Polen heeft een overgang van een communistisch naar een kapitalistisch systeem doorgemaakt. Dat is dan ook waarschijnlijk de reden dat de Poolse militaire academies nog veel kenmerken van een divergent opleidingsstelsel hebben. Om de kwaliteit van het onderwijs op een hoger niveau te krijgen, zijn er verschillende structurele veranderingen in gang gezet die meer in de richting van het civiele universiteitssysteem gaan (maar daar toch nog aanzienlijk van afwijken).

Er zijn opvallende verschillen met de Nederlandse situatie. Zo kent Polen zeven verschillende officiersopleidingen, die variëren in lengte van vier tot zes jaar (voor medisch specialisten). Daaruit kan men afleiden dat Polen alle specialismen zo veel mogelijk zelf militair opleidt en niet, zoals in Nederland steeds vaker gebeurt, horizontaal laat instromen. Op de zeven scholen tezamen stromen jaarlijks tussen de vijf- en negenhonderd eer-

stejaars binnen (de variatie is afhankelijk van politieke bezuinigingsdriften). Polen kent voor deze officiersopleidingen een zwaar selectietraject, terwijl de instroomers voor civiele universiteit relatief soepel zijn.

Het eerste jaar in opleiding is tevens een proefperiode. Hoewel de scholen zeer verschillen in de vakken die gegeven worden, zijn er ook duidelijke overeenkomsten. De opleiding begint met een korte militaire opleiding van ongeveer acht weken. Vervolgens wordt 30 procent van het curriculum besteedt aan algemene vakken die voor een ieder van belang zijn (humaniora: talen, sociale wetenschappen, en economie). In de vervolgopleiding (40 procent van het curriculum) ligt een zwaar accent op militair leiderschap, tactiek en praktische vaardigheden die nodig zijn om als commandant te kunnen functioneren. De derde fase in de opleiding is gewijd aan de militaire specialisatie ten behoeve van de wapen- en dienstvakken.

De academische staf van opleiders bestaat voor 70 procent uit militairen en 30 procent burgers (2128 medewerkers van wie 110 hoogleraren, 795 medewerkers bezitten een doctorsgraad!).

Hoewel (ingenieurs)titels verstrekt worden, heeft het diploma voor de arbeidsmarkt niet dezelfde waarde als civiele certificaten. Persoons- en groepsvorming is belangrijk, wat ook blijkt uit het feit dat de cadet in zijn tijd op de academie allerlei functies (bijvoorbeeld: pelotonscommandant) moet vervullen. Het opleidingssysteem lijkt voornamelijk op een kazerne-systeem, met veel nadruk op uniformiteit, militaire omgangsvormen en discipline.

Griekenland

Ook de Griekse officiersopleidingen moeten tot het divergente type worden gerekend, onder meer vanwege het totale institutie-karakter van het internaatsysteem. Historisch niet onbelangrijk is dat de Griekse militai-

re academie, opgericht in 1828, de eerste hogere school was die onafhankelijk was van de invloed van het Ottomaanse Rijk. Vandaar dat ook vele gerenommeerde Griekse wetenschappers voortkwamen uit de militaire academie. Later werden ook een 'Naval Academy' en een 'Air Force Academy' opgericht.

De academies hebben tot doel om de academische en culturele horizon van de cadetten te verbreden door cursussen aan te bieden die vergelijkbaar zijn met die welke op universiteiten gegeven worden. Daarnaast vormen militaire training en het vormen van leiderschapskwaliteiten belangrijke opleidingsdoelen. Een entree-examen, fysieke testen en een selectie-interview maken deel uit van de selectieprocedure.

Zevenhonderd eerstejaars worden aangenomen ten behoeve van alle krijgsmachtdelen. Het eerste jaar van de vierjarige opleiding is gewijd aan militaire basistraining. Het tweede is op pelotons- en squadrons-niveau. Het derde op compagnies/bataljons-niveau. In het vierde jaar ligt de nadruk op stafdiensten. Vijftig procent van het curriculum bestaat uit academische vorming, 38 procent is militaire training en 12 procent bevat lichamelijke opvoeding. Van de academische leerstof is 70 procent civiel ingekleurd. Zeventig procent van de academische staf bestaat uit burgerdocenten.

Portugal

Na de democratische revolutie van 1974 in Portugal is er op militaire academies sprake van een toenadering ten opzichte van civiele universiteiten. Deze toenadering wordt afgedwongen door de politiek. Een democratische samenleving kan een te divergente militair vormingssysteem niet accepteren (vanwege het gevaar van militaire coups). Hoewel de academische cursusduur verlengd werd van drie naar vier jaar bleef het divergente karakter bestaan. De regering voert echter een convergentie-filosofie, waarbij de academies

zich dus meer aan de universiteiten moeten aanpassen. Daarbij past ook dat militaire diploma's een bepaalde erkenning voor de civiele arbeidsmarkt moeten gaan opleveren en dat land-, zee- en luchtmachtcadetten (ongeveer 145 eerstejaars in totaal) gezamenlijk opgeleid worden (met name vanwege *joint* en *combined* optreden) aan een 'Armed Forces University'.

De toekomstige opleiding zal een aantal studiepunten moeten opleveren die met vervolgcursussen verderop in de carrière gelijk zouden moeten zijn aan een masters-degree. Op dit moment zijn er echter drie academies en het 'Armed Forces Higher Institute'. De selectieprocedure kent onder meer een competitief element (een examen), alsmede psychologische en fysieke testen. De luchtmachtacademie is uiterst selectief op gebied van psychomotorische vaardigheden. Ingenieurs- en medische opleidingen worden verzorgd in samenwerking met civiele universiteiten. Ongeveer de helft van de docentenstaf (263 medewerkers in alle krijgsmachtdelen) is civiel. De opleidingsduur is vijf jaar (voor ingenieurs is de opleiding langer), waarvan vier jaar academisch vormend zijn en één jaar vakspecialistische training/plaatsing bevat. Het eerste jaar is gemeenschappelijk.

Het Verenigd Koninkrijk

Ook de opleidingsinstituten Sandhurst, Cranwell en Dartmouth (leger, luchtmacht, marine) van het Verenigd Koninkrijk kampen met overgangsproblemen. Herstructureringen na de val van de muur en de economische situatie ertoe dat men moeite heeft om voldoende nieuwe cadetten te werven. Wel heeft een meerderheid (Sandhurst zelfs 85 procent) reeds een volttooide academische opleiding genoten.

De Engelse opleidingssystemen zijn voor een westerse democratie opmerkelijk divergent, maar één van de redenen daarvoor is waarschijnlijk het hoge percentage afgestudeerden

dat wordt aangenomen. De opleidingsduur kan daardoor kort (circa een jaar) en op militaire leest geschoeid zijn. In het curriculum kan het accent op de militaire opleiding liggen omdat de meesten al een academische vorming genoten hebben. Jaarlijks nemen de krijgsmachtdelen ongeveer 1500 toekomstige officieren aan. De duur van de initiële officiersopleiding verschilt per krijgsmachtdel maar is in ieder geval korter dan een jaar (44 weken bij de landmacht, 24 weken bij de luchtmacht).

Het accent in deze instituten (Sandhurst, Cranwell en Dartmouth) ligt op leiderschapstraining. Het zijn dus zeker geen defensie-universiteiten en in dat opzicht zijn deze instituten op geen enkele wijze te vergelijken met de meeste Europese militaire academies (en dus ook niet met de KMA!). De Engelse constructie is duidelijk een uitzonderingspositie binnen Europa. Verder in de militaire carrière zijn er nog vele korte vervolgcursussen.

De selectieprocedure bevat zowel de gebruikelijke testen als interviews en zelfs een familiarisatie-bezoek van twee tot drie dagen aan het onderdeel waarbij men geplaatst zal gaan worden. Daarna volgen nog twee stadia in de selectie. De initiële opleidingen zijn nog het beste te vergelijken met de in Nederland bekende indeling in Algemene Militaire Opleiding, Algemene Kader Opleiding en Algemene Luitenants Opleiding. Na deze opleiding krijgen alle officieren bij de landmacht een initiële aanstelling voor drie jaar, wat gelijk de minimumaanstellingsduur is. Deze initiële aanstelling kan maximaal tot acht jaar verlengd worden. Na twee jaar initiële functievervulling kan men op aanvraag overgaan naar een intermediaire aanstellingsduur van 16 jaar. Nadat men twee jaar functievervulling heeft volbracht op deze intermediaire aanstelling kan men in aanmerking komen voor een reguliere aanstelling tot 55 jaar (overigens: de carrièrepatronen voor marine en luchtmacht wijken van dit landmachtverhaal af,

maar het systeem van kortere en langere aanstellingsduren komt wel overeen).

Zweden

In groot contrast met de andere landen staat het nieuwe Zweedse model. Dit was een model dat tussen het divergente en het convergente model in staat, maar het zal zich ontwikkelen naar een nationaal defensiecollege voor alle krijgsmachtdelen met universiteitsstatus. De veranderingen zijn in 1997 begonnen, maar nog niet alle veranderingsplannen zijn geëffectueerd. Naar aanleiding van veranderingen in het buitenland, veranderde veiligheidsconcepten en nieuwe taken en missies zullen de opleidingen voor de drie krijgsmachtdelen worden samengevoegd binnen een meer academische benadering van de studie.

De nieuwe studie zal moeten opleiden voor het onverwachte en zal daarmee afwijken van de 'Koude Oorlog-opleiding'. Tevens zal het officiersberoep veranderen: *life-long commitment* wordt afgeschaft. In het oude opleidingsmodel wordt pas vanaf 1995 gebruik gemaakt van psychologische testen. De recrutering van voor die tijd was afhankelijk van beoordelingen van dienstplichtigen, dat wil zeggen dat het top-vier-percentages van de dienstplichtigen in aanmerking kwam voor een hoger rangniveau. Nu wordt gebruik gemaakt van vaardigheidentests, persoonlijkheidstests en een selectie-interview. Jaarlijks beginnen ongeveer vierhonderd cadetten aan hun tweejarige initiële opleiding (*Career Officer Programm*), die te vergelijken is met het Nederlandse KMA-I.

Het eerste jaar is identiek voor de drie krijgsmachtdelen en heeft betrekking op politicologie, leiderschap, tactiek administratie/economie, taal en kennis over de krijgsmachtdelen (waaronder militaire geschiedenis). In het tweede jaar volgt een functiegerichte opleiding binnen het eigen krijgsmachtdel. Het gezamenlijke eerste jaar is een verandering die werd inge-

geven door de noodzaak tot samenwerking tussen de krijgsmachtdelen en de nadruk op internationale samenwerking. Het nieuwe systeem legt ook de nadruk op zaken als de steun vanuit de omgeving, de interactie tussen krijgsmacht en samenleving.

De academische benadering, met veel zelfstudie, is ook nieuw binnen dit systeem (vroeger hanteerde men het 'instructeursmodel'). Voor de differentiaties zullen er drie academies zijn, terwijl het oude systeem er veel meer kende, die verspreid waren over het hele land.

Het opleidingssysteem wordt verzorgd in internaatverband. Na deze opleiding vervult de cursist twee jaar een functie als instructeur bij een peloton. Daarna kan hij/zij tot pelotonscommandant in de rang van luitenant gepromoveerd worden. Na één jaar dit pelotonscommandantschap te hebben waargenomen, wordt de opleiding vervolgd met het 'tactische programma' (1 jaar).

Dit lijkt veel op het KMA-I en KMA-II systeem dat in Nederland van 1992 tot 2001 werd gehanteerd en dat werd gekenmerkt door een jaar functievervulling tussen beide KMA-opleidingsdelen. Het tactische programma is erop gericht de leiderschapskwaliteiten op compagniesniveau te bevorderen. Het wordt verzorgd door het eigen krijgsmachtdel en bevat onder meer vakken als internationale betrekkingen, krijgsmacht en samenleving, en tactiek. Na dit programma volgt bevordering tot kapitein. Uiteraard zijn er verder in de carrière van de militair nog vele vervolgcursussen (zoals het *National Defense College*). Op de militaire academies wordt het docentenkorps voor 98 procent gevormd door militairen, maar gezien de veranderingen groeit de behoefte aan burgerdocenten.

Frankrijk

De Franse officiersopleiding is exemplarisch voor het continentale Europese academiesysteem, vandaar dat het qua vormgeving veel weg heeft

van het Nederlandse KMA-KIM systeem. Het bevindt zich tussen divergente en convergente systemen in. In contrast tot het Britse systeem, waar persoonsvorming (het verwerven van waarden en normen van het officierskorps) binnen het regimentssysteem plaatsvindt (bij de troep!), vindt de Franse persoonsvorming (evenals in Nederland) plaats op de militaire academie. Dat heeft het voordeel dat elke officier dezelfde waarden en normen onderschrijft, terwijl in het Verenigd Koninkrijk waarden en normen per regiment kunnen verschillen! Het cadettenkorps levert een groepsgeest op die qua cohesie en netwerk zijn waarde blijft behouden gedurende de gehele carrière van een Frans officier.

Er zijn vijf manieren om officier te worden, maar wij zullen ons hier concentreren op het equivalent van de Nederlandse BOT-instroom die vanuit de middelbare school op Saint-Cyr zijn officiersopleiding krijgt. Alledrie de officiersscholen, Saint-Cyr is daar één van, bevinden zich op het scholencomplex van Coëtquidan. De selectieprocedure voor Saint-Cyr sluit aan bij de Franse traditie van de *Grandes Ecoles* en is gericht op academische prestaties (competitief entree-examen). Psychologische testen speelden tot voor kort een geringe rol. De behoefte daaraan was ook gering vanwege de anticiperende socialisatie; vele cadetten (ruim 25 procent) komen uit een militair nest en waren dus al vertrouwd met militaire waarden en normen.

De driejarige *Ecole Spéciale Militaire de Saint-Cyr* leidt op voor het leger en de Gendarmerie en het is deze school die de mensen voor de topposities levert. Er zijn drie opleidingsstromen waarin de ongeveer 190 eerstejaars in terecht komen; de ingenieursopleiding, de managementopleiding en internationale betrekkingen. Pas later worden cadetten gespecialiseerd naar wapen en dienstvak. De twee zuilen waarop de academie rust, zijn de militaire opleiding en de academische opleiding. Tussen deze twee zuilen is in de drie jaren een redelijke balans.

In het eerste jaar ligt het accent op militaire training, waarbij men onder mee drie maanden moet dienen als sergeant in een bataljon buiten de academie. Het tweede jaar bevat half om half academische en militaire training, met de nadruk op het academische. Aan het einde van het tweede jaar wordt men tweede luitenant. In het derde jaar wordt men voor het eerst geconfronteerd met zelfstandig wetenschappelijk onderzoek. Cadetten hebben vanwege dit onderzoek meer persoonlijke autonomie. Tijdens het derde jaar vinden verschillende militaire oefeningen plaats in verschillende Franse regio. Na de academie zijn er uiteraard verschillende vervolgcursussen.

Dit Franse model zal binnen enkele jaren ongetwijfeld onderwerp van discussie worden als de effecten van het opheffen van de dienstplicht voelbaar gaan worden. Het Engelse model waarbij toekomstige officieren *off the shelf*, dat wil zeggen met een civiele academische graad, gerecruteerd worden, zou dan één van de beleidsopties worden. Maar het is onwaarschijnlijk dat de Fransen een eeuwenoud opleidingsmodel in één klap zouden vervangen voor een ander model, dat niet bij de Franse militaire cultuur past. Graduele aanpassingen zullen waarschijnlijk wél noodzakelijk zijn.

Tsjechië

De Tsjechische republiek heeft drie militaire universiteiten (waaronder een medische universiteit), die zowel bachelors-, masters-, als doctorgraden uitreiken. Aan deze universiteiten kan in een enorm breed scala van militair relevante vakken gestudeerd worden binnen programma's van drie tot vijf jaar. Vele studierichtingen zijn technisch georiënteerd. Er zijn 2570 studenten (ook burgerstudenten!). 118 Studenten werken aan een dissertatie, 1640 studeren voor het masters-niveau en 786 werken voor hun bachelorsgraad. Men moet een toelatings-examen afleggen en een positief advies krijgen van de toelatingscommissie.

Na de studie heeft men een dienver-

plichting van tien jaar. Studenten aan de militaire universiteit vervullen hun militaire dienstplicht gedurende het eerste studiejaar en hebben tijdens het tweede studiejaar de status van soldaat. In 2000 zal dit veranderen in drie maanden dienstplicht, waarna aanstelling als *provisional officer* volgt. Afgestudeerden van het driejarige bachelorsprogramma worden tot tweede-luitenant gepromoveerd. Afgestudeerden van de vier- tot vijfjarige mastersprogramma's worden luitenant. Afgestudeerden van de zesjarige artsopleiding worden eerste-luitenant.

Italië

Ook het Italiaanse opleidingssysteem bevindt zich tussen kazerne en universiteit. Om aangenomen te worden op één van de drie militaire academies voor land-, lucht- en zeemacht, moet men een toelatingsexamen afleggen. Er zijn 300 plaatsen voor de landmacht, 120 voor de marine, en 144 voor de luchtmacht. Er is een proefperiode van twee tot vier maanden. De opleidingsduur aan de academies voor de land- en de zeemacht bedraagt vijf jaar. De luchtmacht leidt haar cadetten in vier jaar op tot officier.

De opleidingsstructuur voor de krijgsmachtdelen lijkt veel op elkaar, maar kent wel verschillende accenten. De adelborsten studeren aan de *Navy Academy* te Livorno. De luchtmacht-academie is gevestigd in Pozzuoli (Napels). De eerste twee jaar van de opleiding voor de landmacht vindt plaats in internaatverband binnen een militaire academie (Modeno). Vervolgens studeert de cadet twee jaar aan een *Scuola di Applicazioni* (Torino). Het vijfde jaar is de *perfection course* ten behoeve van tweede-luitenanten die in dit jaar hun aan civiele universiteiten gelijkgestelde graad in *strategic sciences* (richtingen: administratie, politiek en organisatie, techniek/ingenieursopleiding) behalen.

In de eerste fase van de opleiding is het divergente systeem dus duidelijk dominant. De opleiding te Modena

wordt verzorgd binnen de context van het kazernesysteem. In de tweede opleidingsfase van drie jaar voert het convergente systeem de bovenhand. Tijdens de studie te Torino geniet men van een vrij studentenleventje, dat extra aantrekkelijk is omdat men tijdens deze studie een volwaardige wedde ontvangt. De levensstijl vertoont trekken van *conspicuous consumption*¹⁵ (snelle auto's, motoren, het uitgaansleven, enzovoort). De personele samenstelling van de academische staven van de opleidingsinstituten is ongeveer tweederde civiele docenten versus eenderde militaire docenten. Deze verhouding is te danken aan de overwegend civiele inkleuring van het curriculum.

Zwitserland

Het Zwitserse opleidingssysteem behoort tot het convergente type. Dat wil dus zeggen dat het gelijkenis met civiele universiteiten vertoont. De Zwitserse situatie is wel uitzonderlijk binnen Europa, aangezien Zwitserland een militariesysteem kent waarbinnen bijna elke mannelijke burger mobiliseerbaar is. Zwitserland kent daarom maar een heel kleine kern van beroepssoldaten die in zijn algemeenheid ingezet wordt ten behoeve van de militaire opleiding van de militie. Ook kenmerkend is dat de mobiliseerbare burgers binnen het leger de grootste mate van macht bezitten. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de volgende anekdote: een nogal bijziende parlementariër kon bij één van zijn interventies niet goed zien wie zich op het spreekgestoelte bevond. Vandaar dat hij hem aansprak met '*mon colonel*'. Bijna het hele parlement voelde zich aangesproken en draaide zich om in de richting van de bijziende spreker.

Men kan zich, bijvoorbeeld naar aanleiding van dit soort anekdotes, afvragen of het Zwitserse leger vermaatschappelijkt is, of dat de Zwitserse samenleving tot op het bot gemilitariseerd is. Deze innige verhouding tussen samenleving en krijgsmacht is

echter van grote invloed op de vorm van de officiersopleidingen. Elke officier begint zijn carrière door minstens driehonderd dagen als soldaat te dienen. De militaire opleiding wordt, zoals gezegd, door het beroepskader verzorgd (overigens, deze beroeps zijn voor hun promoties vaak afhankelijk van militie-superieuren, dat wil zeggen reservisten die naar aanleiding van hun herhalingsoefeningen een beoordeling van de ondergeschikte beroepsofficieren moeten opmaken).

Vanaf 1877 worden 'Militaire Wetenschappen' onderwezen aan het Zwitsers Federaal Instituut voor Technologie (SFIT, het Duitse acroniem voor deze universiteit is ETH) in Zürich. Na 1993 werd de academie omgedoopt van 'Militaire Wetenschappen' naar *Swiss Military College* (SMC) en biedt het een basisprogramma van drie jaar voor de jonge luitenant die beroepsmilitair wil worden (deze opleiding duur 1 jaar als men reeds kapitein is en in bezit van een academische graad).

Tot de selectieprocedure behoort onder andere een *assessment center*. Na de opleiding vervult men een instructeursfunctie bij een militaire officiersschool. *Advanced training* is bedoeld om officieren voor te bereiden op een docentrol aan een commando- en stafschool. *Special training* is voor hoofdofficieren die bestemd zijn om commandant te worden van *basic training schools* of speciale posities.

Het Swiss Military College werkt nauw samen met de universiteit (SFIT/ETH). Vakken bevatten militaire wetenschappen, maar ook praktische training. SMC-studenten die het driejarige programma volgen, volgen vier dagen in de week colleges en sluiten hun studie af met het behalen van een mastersdegree. Studenten die het éénjarige programma volgen hebben al een graad. Studenten van het SMC leven niet in kazerne-achtige omgevingen en dragen geen uniform. Het SMC lijkt veel meer op een civiele

onderwijsinstelling dan op een totale institutie in de stijl van de klassieke militaire academie.

Duitsland

Van de twaalf jaar dat een Duits officier een contract heeft met Defensie worden er vijf besteed aan training en opleiding. Drie van deze vijf jaar zijn gewijd aan wetenschappelijke studie. In 1973 waren de wetenschappelijke studie en de militaire opleiding nog aaneengesloten, met als nadeel dat de jonge pelotonscommandant te weinig praktische leiderschapsvaardigheden had. Halverwege de jaren tachtig werd deze opleiding bij het leger (maar niet bij lucht- en zeemacht) gesplitst. Acht maanden is de duur van de training op *junior-rank level* met onder andere een basis militaire training van twee maanden. Deze training, waarmee elke toekomstig officier begint, wordt volbracht samen met dienstplichtige soldaten zodat elk officier daar een grondige ervaring mee heeft. Na deze training volgt een kandidaats-officierscursus van twaalf maanden (inclusief *ranger-training*, een soort commando-opleiding). Daarna volgt nog een officierscursus van zes maanden en weer later volgt plaatsing als assistent pelotonscommandant voor een periode van ongeveer twaalf maanden.

Na deze praktijkperiode volgt een drie- tot drie-en-half jaar durende studie bij één van de twee *Bundeswehr*-universiteiten (Hamburg en München). Deze studie heeft een sterk civiel karakter en levert de student een civiel erkend diploma op. Dit diploma is van belang om mensen te interesseren militair te worden. Bovendien zal driekwart van de officieren na hun diensttijd van twaalf jaar een baan gaan zoeken in de civiele sector. Pas na voltooiing van de *Bundeswehr*-universiteit verwerft de militair zich (na een korte oriëntatiecursus) een functie als pelotonscommandant. In de praktijk blijken de Duitsers heel tevreden met deze militair en academisch gevormde pelotonscommandanten. Volgens de minister van Defensie Wörner zijn de

¹⁵ Deze term is ontleend aan Thorstein Veblen.

	DIVERGENT	TUSSENIN	CONVERGENT
LAND	Bulgarije, Polen, Griekenland, Verenigd Koninkrijk, Portugal	Zweden, Nederland, Tsjechische republiek, Frankrijk, Italië	Zwitserland, Duitsland

Tabel 2 Situatie 1999

competentie en de motivatie van deze officieren hoog, en de vrees voor een grote kloof ten opzichte van het militaire bedrijf bleek volledig ongegrond.

De resultaten samengevat

Duitsland is zes keer in de convergente kolom geplaatst en heeft daarmee het meest convergente opleidingsmodel. Van alle civiele opleidings-systemen lijkt het Duitse onderwijs-systeem dan ook het meest op een civiele universiteit.

Ook Zwitserland moet tot het convergente model gerekend worden. De Koninklijke Militaire Academie neemt samen met Italië, Tsjechië, Zweden en Frankrijk een middenpositie in en mag zich dus geplaatst weten tussen kazerne en universiteit. Polen, Bulgarije, Griekenland, het Verenigd Koninkrijk en Portugal bevinden zich in divergente kolom en lijken dus het meest op het kazernesysteem.

Naar een open universitair systeem

Hoewel veranderingen traag verlopen heeft het er alle schijn van dat een aantal landen zich in een overgang bevindt naar een meer open universitair systeem. Er blijken ook landen te zijn die relatief weinig verandering vertonen en die niet van positie veranderen. Als algemene trend kan ech-

ter over een graduele verandering in de richting van het universiteitsmodel gesproken worden.

Wij konden deze verandering vaststellen doordat aan alle auteurs van de landenstudies gevraagd was om ook aan te geven hoe de situatie in de jaren tachtig er ongeveer uit zag. De Portugese auteur, Generaal Rangel de Lima¹⁶ stelde:

A process of convergence is in progress, the exact and social/human sciences are possibly going to become a strong academic group of chairs covering a comprehensive degree in technology and management of systems with the possibility of full recognition by the civil workmarket, safeguarding though the specific profiles of each Service or arm.

Andere auteurs lieten zich op overeenkomende wijze uit. Bijna alle veranderingen waren ingezet na de grote politieke omwentelingen na 1989 en waren duidelijk een gevolg van de veranderende functie van het militaire apparaat (met een groter accent op crisisbeheersing en humanitaire interventie) en veranderingen met betrekking tot de dienstplicht.

Militair versus civiel karakter

De vergelijking tussen de curricula en de vervolgcursussen levert weer een

ander opmerkelijk feit op. In zijn algemeenheid ontwikkelen de militaire academies zich in de richting van de civiele bedrijfskunde, met een veel zwaarder accent op de mens- en gedragswetenschappen. Dit is ongetwijfeld gerelateerd aan de veranderende taak van de krijgsmacht, waardoor management, politieke bewustwording van de internationale situatie, en sociale (onderhandelings-)vaardigheden een groter accent krijgen.

De militair van de toekomst wordt steeds vaker een *soldat-communicateur*, die ook de meer politionele taken kan uitvoeren.¹⁷ Het opmerkelijke is nu dat terwijl militaire academies civiel worden, de *war colleges* (vergelijkbaar met het Nederlandse Instituut Defensie Leergangen¹⁸) zich in de meeste landen meer en meer gaan richten op krijgsmachtgerelateerde vakken als strategie.

Discussie

De oud KMA-hoogleraar Jacques van Doorn¹⁹ schreef vijfendertig jaar geleden:

Als het essentiële doel van het internaats stelden wij het vormen van een korps. (...) Dit uiteindelijke doel is veel moeilijkheden bij het instandhouden van de internaatsvorming waard. Het doel is echter evenzeer belangrijk genoeg om, waar dit instituut faalt, systematisch nieuwe wegen te zoeken.

Hiermee bedoelde hij enerzijds dat men moeite moet doen om het goede van de KMA te behouden omdat dat bijdraagt aan de vorming van het officierskorps. Anderzijds bedoelt hij dat

¹⁶ Rangel de Lima. (2000) 'State of the art and perspectives of officer education in Portugal'. In: Caforio, G. (ed.) *The European Officer: A comparative view on selection and education*. Pisa: Edizioni ETS 162-184.

¹⁷ Soeters, J. (1998) 'Valeurs militaires, valeurs civiles: vers le 'soldat-communicateur''. In: B. Boëne et C. Dandeker. *Les Armées en Europe*. Éditions de la découverte, 271-286; Moelker, R. & A. Vogelaar (1999) 'Groen of blauw opleiden?' *Maatschappij en Krijgs-*

macht. No. 1, 10-15.

¹⁸ Voor Nederlandse ontwikkelingen in het hoger militair onderwijs zie Bevaart, W. (1995) *De Gouden Zon. De hogere vorming van officieren der Koninklijke Landmacht, 1868-1992*. 's Gravenhage: Sdu Uitgeverij.

¹⁹ Van Doorn, J.A.A. (1965) De creatie van een korps - de actualiteit van een oude formule. In: J.A.A. Van Doorn (red.) *Beroepsvorming in internaatsverband*. Rotterdam: UPR. p. 79.

men niet blind moet zijn voor de veranderde context waarin de krijgsmacht zich bevindt en niet te angstig moet zijn om noodzakelijke aanpassingen en modernisering in het onderwijssysteem aan te brengen.

Een Brits voorbeeld?

Het Britse systeem lijkt aantrekkelijk omdat toekomstige officieren *off the shelf*, dat wil zeggen in het bezit van een academische graad, gerecruteerd worden. 85 Procent van de recruten voor Sandhurst heeft reeds een civiele graad. Het is echter de vraag of een dergelijk wervingsresultaat in Nederland haalbaar is. Het klinkt voor de Nederlandse verhoudingen vreemd in de oren om een pas afgestudeerd econoom te interesseren voor een pelotonscommandantschap bij de cavalerie! De jonge econoom zal waarschijnlijk wel willen komen voor een controllersfunctie op het niveau van majoor of overste.

Het Britse systeem past bij de Britse arbeidsmarktsituatie en bij de Britse militaire cultuur van socialisatie in waarden en normen binnen een regimentsstelsel. De persoonsvorming vindt vooral plaats bij de operationele eenheden. In Nederland zou het ongebruikelijk zijn dat waarden en normen verschillen naar de eenheid waarbij men geplaatst is. Het Britse systeem heeft met andere woorden grote gevolgen voor de verdere structuur van de krijgsmacht. Nederland staat wat dat betreft in een continentale traditie van militaire academies en doet er goed aan om naar continentaal Europa te blijven kijken voor zijn verdere ontwikkeling. In deze traditie zien wij een ontwikkeling naar convergente opleidingssystemen. Het divergente karakter (kazernesysteem) van de Britse opleiding wijkt daar sterk van af en past niet in de moderne tijd.

De algemene tendens in de Europese landen is, zoals gezegd, in de richting van meer open systemen. Systemen die als doel hebben om professionals op te leiden zijn bij openheid ten opzichte van de omgeving gebaat. De

verschuiving in taken van de krijgsmacht geeft daar, zoals gezegd, ook aanleiding toe. Er is behoefte aan *all-round* leidinggevers die zowel het militaire vak verstaan en met betrekking tot hun specialisme technisch onderlegd zijn, als het vak van de conflictmanager, onderhandelaar en communicator beheersen.

Het KMA-onderwijs

De ontwikkelingen in Nederland op het gebied van werving en selectie, de BBT-totaal filosofie (er zullen meer hoger opgeleiden de KMA binnenstromen voor een in duur beperkte militaire loopbaan), en de flex-P-gedachte noodzaken tot een goede fundamentele opleiding, die zowel militair als academisch sterk is. De officieren die als BBT-er binnenstromen moeten door middel van het militair academisch onderwijs aan de KMA hun arbeidsmarktpositie kunnen verbeteren voor het moment waarop zij weer uit de organisatie stromen. Dat wil zeggen dat de KMA moet bijdragen aan de verdere kwalificering van BBT- (en BOT-) officieren. Aangezien die kwalificering op de civiele arbeidsmarkt is gericht zal het KMA-onderwijs civiel relevant moeten zijn. Dat wil niet zeggen dat het KMA-onderwijs zijn duidelijk specifiek militaire inkleuring moet verliezen. Integendeel zelfs. De KMA heeft immers alleen meerwaarde indien zij een militair-wetenschappelijk curriculum kan aanbieden. 'Civiel relevant' wil zeggen dat de analytische vaardigheden en het kennisniveau van de KMA-opgeleide officier van een erkend universitair niveau (minimaal bachelors!) moeten zijn.

De concentratie van officiersopleidingen ten behoeve van speciale groepen als hoger opgeleiden, BBT-ers, mensen die van onderofficier naar officier willen omscholen en specialisten, zal het totale institutie-karakter van de KMA verder onder druk zetten. Het internaatsstelsel en met name het BOT-cadettenkorps zal concessies moeten doen aan het gesloten karakter en zich open moeten opstellen opdat ook andere groepen cursisten

kunnen integreren in de KMA-gemeenschap. Om dat te bereiken zullen tradities, waarden en normen aan de moderne tijd aangepast moeten worden.

Aansluiten bij de jeugd

Een andere reden waarom, om de woorden van Van Doorn te gebruiken, systematisch naar nieuwe wegen gezocht moet worden, is de aansluiting bij de huidige jeugdcultuur en het veranderde opleidingssysteem op middelbare scholen. Bij dat laatste moet vooral worden gedacht aan de wijze waarop binnen het studiehuis op een veel zelfstandiger manier dan voorheen wordt gestudeerd.

Het huidige KMA-opleidingssysteem is te schools om de jeugd van dit moment te kunnen motiveren. In een editoriaal van de *Militaire Spectator* (MS 169 (2000)(2)) werd de vraag gesteld of wij niet te veel de methoden uit de jaren zeventig gebruiken om de jeugd uit de jaren negentig op te leiden? Betoogd werd onder meer dat Grensverleggende Activiteiten niet mogen vervallen tot het ouderwetse 'afknippen' en dat de wijze van leidinggeven mensgericht zal moeten zijn. Schools de cadet bij de hand nemen en door de opleiding heen trekken, heeft averechtse effecten op de motivatie.

Al met al kent onze maatschappij een hoge mate van dynamiek en complexiteit. De KMA zal daarop moeten inspelen. Het zou goed kunnen zijn wanneer het militair-academisch onderwijs zich nog meer in de richting van Duitse en Zwitserse opleidingsmodellen zal (moeten) evolueren. De Nederlandse krijgsmacht heeft immers aanvoerders van hoge ontwikkeling en een hoog intellectueel gehalte nodig. Thorbecke wist ons dit al te vertellen!